

De Arabische Emiraten als wereldwijde leverancier van parels vóór 1930

Jan Kuiper

The Arab Emirates as global suppliers of pearls before 1930

Summary. This paper describes the past practices of pearl diving in het Arab world, particularly in Kuwait and Bahrain. Pearl diving had its peak there at the dawn of the 20th century. It waned after the Second World War, among others due to edging out by cultivated pearls.

Von Himmel sank in wilder Meere Schauer
Ein Tropfen bangend, grässlich schlug die Flut,
Doch lohnte Gott bescheidenen Übermut
und gab dem Tropfen Kraft und Dauer.
Ihn schloß die stille Müschel ein.
Und nun, zu ew'gem Ruhm und Lohne,
Die Perle glänzt an unsers Kaisers Krone
Mit holdem Blick und mildem Schein.

Johann Wolfgang von Goethe



Omslag-embleem van 'Ya-Mal, het leven der parelvischers' (1932).

De pareloester

Pareloesters behoren tot de familie van de *Pteriidae*, waarvan er wereldwijd ongeveer 40 soorten voorkomen in tropische wateren, voornamelijk in het Indo-Pacifische gebied. Veelal zijn ze met byssusdraden vastgehecht aan een hard substraat, zoals rotsen of koraal. De *Pinctada*'s, de echte pareloesters, komen echter ook voor op modderachtige bodems, daar soms vastgehecht aan zeegras of dode schelpen. Het zijn filteraars die hun voedsel uit het zeewater filtreren. Soms kunnen in deze tweekleppigen visjes van de genera *Carapus* en *Onuxodon* als commensaal leven,

die worden ook wel parelvissen genoemd. Over het algemeen komen pareloesters voor in het sublitoraal en in tamelijk ondiepe kustwateren. De soorten waarop werd gedoken in de Perzische Golf (tegenwoordig ook wel de Arabische Golf genoemd, al naar gelang door wie ze wordt benoemd) zijn 'Sadaifi' *Pinctada margaritifera* (Linnaeus, 1758) (fig. 1) en 'Mahlar' *Pinctada imbricata* Röding, 1798, synoniem *Pinctada radiata* (Leach, 1814) (fig. 2). De eerstgenoemde soort wordt veel groter, tot 250 mm, maar die produceert minder vaak parels. Ze heeft echter wel

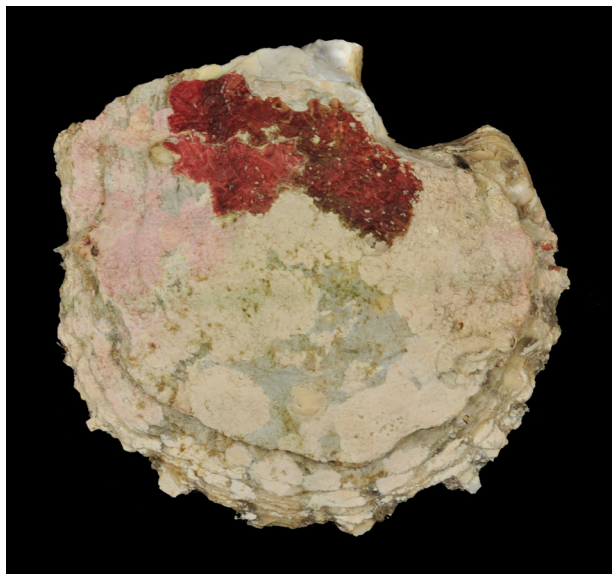


Fig. 1a, b. *Pinctada* cf. *margaritifera* (Linnaeus, 1758), 160 x 163 mm. Oman, Muscat, Haramil, 13.3.1995, leg. R.G. Moolenbeek & P.L. van Pel. Collectie Naturalis, ZMA.MOLL.14135. Foto's Jeroen Goud.

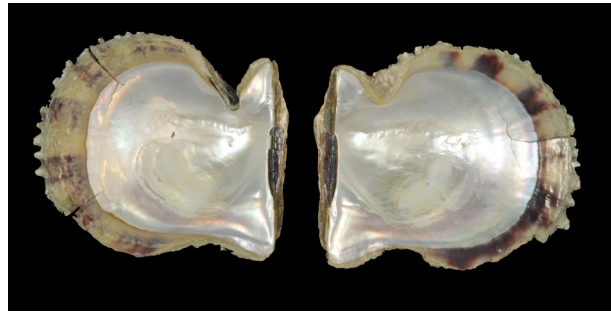
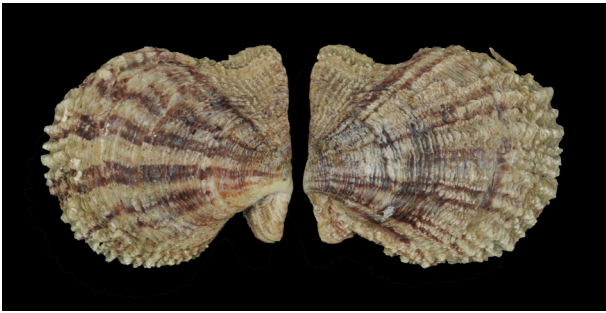


Fig. 2 a, b. *Pinctada imbricata* Röding, 1798, 75 x 64 mm, Rode Zee, Egypte, S of Hurghada, 24.8.1988, leg. J. Goud & W. van Dongen. Collectie Naturalis, RMNH.MOL.318391. Foto's Jeroen Goud.

een veel dickere laag parelmoer die ook in de sieradenindustrie wordt gebruikt (Huber, 2010) (fig. 3).

Geschiedenis van de parelvisserij in de Perzische Golf

Een doorboord pareltje van circa 5 mm uit het Neolithicum, van ongeveer 7000 jaar geleden en gevonden bij een archeologische opgraving in Al-Subiyyah in Noord-Koeweit, is het oudste bewijs van menselijke interesse in parels en de bewerking daarvan in de Perzische Golf. Ook archeologische vondsten uit de brons- en ijzertijd van parels en met parels versierde sieraden vertellen ons iets over het gebruik van parels in lang vervlogen dagen. Naar alle waarschijnlijkheid werden de eerste parels gevonden als toevallige bijvangst van de voedselvergarings. Het klimaat was hier vele duizenden jaren geleden een stuk vochtiger en het gebied aanmerkelijk groener dan tegenwoordig. Het plaatsje Al-Subiyyah was een bloeiende kustgemeenschap van vissers, herders en handelaren. De oesters die er in grote hoeveelheden voorkwamen werden door de bewoners verzameld op waadbare plekken: voor het vlees, de schelp (pa-

relmoer) en mogelijk voor de parels. Zo hebben archeologen dit uitgelegd (Carter, 2012). De later ontstane parelvisserij werd bedreven door kustbewoners van Arabische en Perzische afkomst – maar ook door dieper in het binnenland wonende Arabieren waaronder inwoners van Iran, Irak, India en Afrika – die werden aangetrokken door deze visserij. Via karavanen-handelsroutes werd er destijds handel gedreven met allerlei landen in de regio, tot aan Afghanistan toe. En ook parels behoorden tot de handelswaar, zo is door archeologisch onderzoek vast komen te staan. Mesopotamië was al een internationaal handelscentrum in een tijd dat men in Europa bij wijze van spreken nog in berenvellen rondliep. Wanneer men echt gericht overging tot het duiken naar parels hebben de wetenschappers nog niet vast kunnen stellen.

Na de veroveringstochten van Alexander de Grote (356-323 v. Chr.), van circa 300 jaar voor onze jaartelling dus, zijn de eerste optekeningen over parelduiken bekend uit Griekse geschriften. Daaruit bleek dat ook inwoners van India en Ceylon zich met deze visserij bezig hielden. In de eerste eeuw maakte de Romeinse schrijver Plinius de Oude gewag van dit feit en hij verhaalt ook van de handel met parels vanuit de Golf naar India. Ook hiervan zijn in de loop van de eeuwen tal van bewijzen gevonden in opgravingen.

Islam

Gardens of Eternity will they
Enter: therein will they
Be adorned with bracelets
Of gold and pearls.
The Holy Qur'an, Surah 35 (Al-Fatir), verse 33

In het jaar 629 van onze jaartelling kwam de Islam in dit gebied. In wetenschappelijke verhandelingen uit de eerste vier eeuwen van de Arabische jaartelling die toen van start ging wordt vaker naar de parelvisserij en -handel verwezen. Parels werden als kostbaar kleinood ook vaak in dichtvorm bezongen. Marco Polo (1254-1324) bereisde dit gebied en maakte in zijn reisverslagen opmerkingen over de parelvisserij en de handel in parels. Ook de verschillende rijkjes en rijken in wat nu Italië is, waren afzetgebied van parels. Waaronder Venetië, waar in de San Marco kathedraal in het gouden altaarstuk naast vele edelstenen 526 parels zijn verwerkt. In 1507 namen de Portugezen bezit van Hormuz, aan de gelijknamige zeestraat. Vanaf die plaats beheersten zij het scheepvaartverkeer en dus de handel in de Golf en een groot deel van de aangrenzende Indische Oceaan. In de

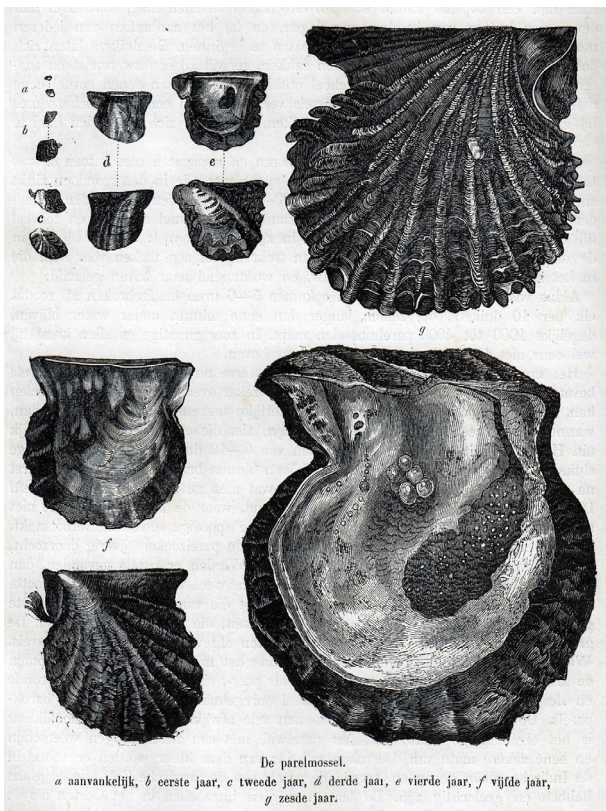


Fig. 3. Ontwikkeling van de pareloester. Anoniem, 1888.



Fig. 4. Kaart van de Golf van Persie, detail van de door Isaac Tirion gemaakte 'Nieuwe Kaart van Arabia'. Amsterdam, 1732 (Collectie B.J. Slot). De Paarl-bank voor de kust van Bahrein was hierop al duidelijk aangegeven.

daaropvolgende jaren en eeuwen zouden ook andere Europese mogendheden begerig naar dit gebied kijken – en de parelhandel was onderdeel van hun hebzucht. Venetianen, Fransen en Britten, maar natuurlijk ook de Nederlanders, wilden allemaal graag een graantje meepikken van deze natuurlijke rijkdom. In de late 18^{de} en de hele 19^{de} eeuw waren het vooral Britse invloeden die de boventoon voerden in dit deel van de wereld. In de loop van de 19^{de} eeuw kwam er een behoorlijke opleving van de parelvisserij en handel, dit was tijdens het bewind van Sjeik 'Isa bin 'Ali Al-Khalifa (1848-1932). Deze monarch, kortweg Hakim van Bahrein, was één van de langstzittende vorsten ooit, hij heerste over het land van 1869 tot 1932! In 1912 werd de absolute top in de parelhandel bereikt (Carter, 2012). Het kort daarop uitbreken van de Eerste Wereldoorlog en de nasleep daarvan hadden een negatieve invloed op deze handel; daarover verderop meer.

De vroege geschiedenis gezien vanuit Nederland

De vroege geschiedenis van dit gebied en de parelvisserij aldaar, zoals gezien door Nederlandse ogen, stamt uit de 18^{de} eeuw. De Amsterdamse cartograaf Isaac Tirion (1705-1765) publiceerde in 1732 de eerste Nederlandse kaart van dit gebied met als naam "Nieuwe kaart van Arabia" (fig. 4). Een tweetal beschrijvingen van het gebied, waarin ook de pareloesterbanken en het parel-duiken worden vermeld, zijn van de hand van twee Ost-Friesen. De eerste was Baron Tidde Frederik von Kniphausen (verwant aan een aantal Groningse adellijke families). Hij was agent van de Vereenigde Oostindische Compagnie (VOC) en gestationeerd op het eiland Kharg. Baron von Kniphausen stelde in een rapport uit 1754 voor om Bahrein te veroveren, om zo in het bezit te komen van de meest lucratieve parelvisserij van Azië. De Heeren XVII in het thuisland wezen zijn plan echter van de hand. Dit weerhield hem er niet van om in 1756 en 1757 wederom brieven over de parelvisserij aan zijn superieuren van het VOC te sturen, waarin hij onder andere het plan opperde om onder Nederlands toezicht een parelvisserij te beginnen in Kharg. Ook deze voorstellen werden echter niet ingewilligd. De andere Ost-Fries was Carsten Niebuhr (1733-1815). Hij bereisde het gebied gedurende de jaren 1761-1765 samen met vier andere wetenschappers, die echter allen stierven tijdens die



Fig. 5. Carsten Niebuhr in lokale kleding.

tocht. Niebuhr overleefde als enige door zijn kleding en voedselpatroon aan te passen aan die van de lokale bevolking (fig. 5). Zijn reisverslagen werden in 1772 gepubliceerd in Denemarken en enkele jaren later werd dit boekwerk in twee delen in Nederland onder de titel 'Reisen' uitgebracht. Hierin schreef hij over Koueit (Koeweit): "Haare inwoners generen zig voornamelyk met de parelvifferye op de kuften van Bahhrein, en met den visvangft." Ook vervaardigde hij een geografische gids met de titel 'Beschreibungen von Arabien' die in dezelfde tijd werd gepubliceerd (Slot, 1991; Carter, 2012).

Arabisch termen

Een parelbank (hayr) werd door een zeilend schip bevaren, deze schepen worden 'sambuks' genoemd (fig. 6). De bemanning van een schip met duikers bestond uit een kapitein (nakhoda) met op de grotere schepen een assistent, een soort bootsman (mujadammi), een kok (tabbakah), één of meer scheepsjongens (tabbab, redif of wahid) een zanger (nahham, die erg belangrijk was) en natuurlijk de duikers (ghais) en de mannen verant-

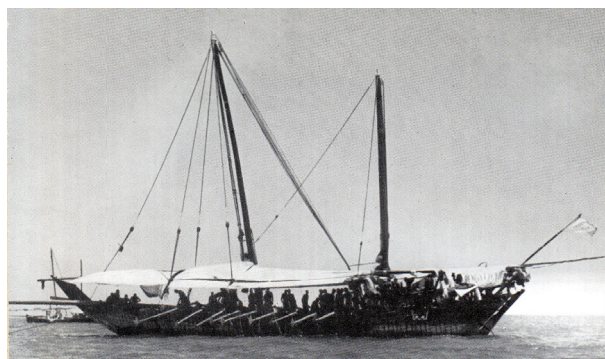


Fig. 6. Een sambuk voor de parelvisserij. Foto Alain Villiers.

woordelijk voor de lijnen (saib). De uitrusting van de duikers bestond uit een zwart broekje, in bepaalde seizoenen als er veel kwalen aanwezig waren een soort hoodie (libas al-ghaws), een neusklem (futam), leren vingertoppenbeschermers (khabta) en een steen of lood (hajar) aan een touw (zaybal) voor een snelle afdaling naar de bodem. Verder waren er touwen (bulbus) aan de boot, soms bevestigd aan de roeispanten, waaraan de duikers zich vasthiielden na het duiken om even te rusten en lucht in te ademen voor de volgende duik. Een gebogen kort mes (milflaqa) werd aan dek gebruikt om de oesters te openen, wat vaak pas na enkele uren gebeurde, als de sluitspier door de warmte aan dek wat slapper was geworden. Er waren verschillende benamingen voor parels. Lulu was de benaming voor parels in het algemeen, maar aangezien voor deze mensen iedere parel een individu was, waren er vele namen voor bepaalde klassen van kwaliteit (fig. 7). De meest perfecte exemplaren werden dana of durr genoemd, een blisterparel aan de schelp vastgegroeid heette fass. Sindaali was crème van kleur, sofri was geelachtig en khardil was een zwarte parel. Sehteet waren de hele kleine zaadpareltjes. Ook voor de verscheidenheid aan vormen waren er aparte benamingen. De parelhandelaren of makelaars (towasha of tawawish) hadden hun eigen attributen. De opbergkist daarvoor heette bishtakhta; onderdelen waren de rode stoffen verpakkingen voor de parels (surrah), een weegschaaltje (mizan), een setje koperen zeven (tus) en ook een in India gedrukt boek (chao) met prijsbepalingen voor de parels (fig. 8, 9) (Gillespie, 2014).

Ya-mal, 1929

Ya-mal (het geluk) was de kreet die de Arabische duikers slaakten wanneer zij te water gingen. Ya-mal: óp naar het fortuin. De waarheid lag wel een beetje anders, getuige de verslagen van westerse schrijvers uit de dertiger jaren van de vorige eeuw. De Fransman Albert Londres (1884-1932) zou je een van de uitvinders kunnen noemen van de kritische onderzoeks- en achtergrondjournalistiek. Sociaal bewogen en het gevaar opzoekend in de roerige tijden aan het begin van de 20^{ste} eeuw. Londres begaf zich rond 1930 naar het Midden-Oosten om de arbeids- en sociale omstandigheden van de parelduikers te onderzoeken. Londres was met bijna 100% zekerheid het voorbeeld waarop de Belgische striptekenaar Hergé later zijn stripfiguur Kuifje baseerde.

Als Londres in 1929 zijn reis begint in Egypte beklaagt hij zich over de door de Britten verplicht gestelde vaccinaties (hoe actueel!) tegen pest, pokken, typhus en cholera. Hij gaat via Djeddah aan de Rode Zee via de Farsan eilanden, Jemen, Dahlak, Djibouti, Engels Somaliland, en Aden naar Dubai waar hij later dat jaar aankomt. Volgens hem een piratennest. Gedurende deze reis komt hij onder andere in aanraking met de lokale drug qat, bladeren van *Catha edulis* die gekauwd worden en waar volgens hem vrijwel iedereen van hoog tot laag gebruik van maakt. Natuurlijk komt hij ook in aanraking met de waterpijp, hasjes en 'tin-tin' wat gerookt wordt in heel kleine pijpjes en wat vermoedelijk 'kif' is, een mengsel van tabak en hash. Vanuit Dubai vervolgt hij zijn tocht richting Bahrein, hét centrum van de parelduikerij en -handel in deze streek. Alles en iedereen in Bahrein heeft daar op de één of andere wijze een connectie mee. In die tijd zijn er 500 geregistreerde schepen actief in deze

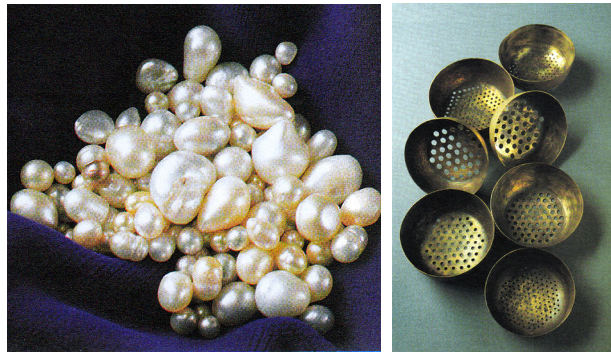


Fig. 7. Diverse categorieën parels. Fig. 8. Zeven voor de parels, Foto's Philippe Maillard, Institut du monde Arabe.



Fig. 9. Weegschaaltjes voor de parels. Foto Philippe Maillard, Institut du monde Arabe. Fig. 10. Vrouw met parelsnoer. Ansichtkaart circa 1925. Collectie Jan Kuiper.

branche en meer dan 15.000 duikers. De handelaren (towasha) komen uit alle windstreken en schuimen de stad af op zoek naar parels van hun gading. Ze bekijken en betasten ze, ze ruiken eraan en af en toe bijten ze erop: zo zijn Arabische, Perzische en Hindoestaanse handelaren op winst uit. Dit zijn echter de kleinere handelaren, de grote opkopers komen uit Europa en werken voor juweliers zoals Rosenthal, Pack of Bienenfeld die op zoek zijn naar topstukken voor de markt in Parijs en verder weg, voor het grote geld. Uiteindelijk in Bahrein aangeland worden Londres en z'n metgezellen uitgebreid gevisiteerd op de aanwezigheid van eventueel in hun kleding verstopte Japanse kweekparels. Die zouden de marktprijzen in Bahrein kunnen verzieken als ze met de geviste parels werden gemengd die veel hogere prijzen opbrachten. Men was daar zeer beducht voor. Overigens, zo merkt Londres op, is bedrog en oplichting uiterst zeldzaam, diefstal komt zelfs nog minder voor. De kennis bij de inheemse handelaren is dermate groot dat ze uit de parels kunnen opmaken waar ze gevestigd zijn en ze weten ook feilloos hun eigen parels van die van de concurrenten te onderscheiden. In 1929 (het jaar van de grote beurskrach) werd er uit de Perzische Golf nog voor 38 miljoen gulden (circa 17 M€) aan parels opgevestigd en de duurste was er eentje die gekocht werd voor 150.000 gulden (68 K€).

Risico's

Zoals altijd was er ook een schaduwzijde wanneer het om het grote geld gaat en dat was het lot van de mensen die het eigenlijk



Fig. 11. Schelpenhopen op Ceylon, ansichtkaart circa 1920. Collectie Jan Kuiper.

werk moesten opknappen: de duikers. De gevaren onder water waren talrijk, zoals de aanwezigheid van zaagvissen (*Pristidae* spec.; aboe seyaf), pijlstaartroggen (*Dasyatis* spec.; lor-ma) en haaien (joer-joer). Met name de Grote hamerhaai (*Sphyrna mokarran* Rüppel, 1837) veroorzaakte wel eens slachtoffers onder de parelvisser. Bij het duiken op pareloesterbanken waar haaien verwacht konden worden kleeften de duikers zich in lange, zwarte hemden. Die zouden de haaien afschrikken. Verder waren er in bepaalde periodes ook kwallen, waartegen men zich beschermde met een soort witte hoofddoek. Duikers bleven gemiddeld zo'n anderhalve minuut onder water, de hele sterke tot twee en een halve minuut, op een diepte tussen de 8 en 25 meter. Een duiker van rond de 30 jaar gold al als oud. Vaak begonnen ze als leerling rond hun dertiende jaar en eind twintig waren ze eigenlijk al opgebrand. Naast hart- en longklachten was doofheid als gevolg van gesprongen trommelvlies een veel voorkomend verschijnsel. Je hoorde er bij de duikers eigenlijk min of meer pas bij als je doof was. Maar ook blindheid kwam veel voor. Bij gedeeltelijke blindheid konden de duikers vaak nog wel mee, dan zochten ze de oesters op de tast, maar daarna was het afgelopen en vervielen ze letterlijk tot de bedelstaf. De straten van Bahrein herbergden daardoor veel bedelaars. De machthebbers wezen het gebruik van duikerspakken, die toen in zwang kwamen, echter categorisch af op grond van behoud van tradities. De kosten van de duikuitrustingen en de gewenste winstmarges zullen echter zeker ook een belangrijke rol hebben gespeeld.

Slavernijpraktijken

De omstandigheden op de boten waren verre van comfortabel. Men sliep op het dek samengepakt als sardientjes in een blik en het voedsel bestond eigenlijk slechts uit dadels, vermicelli en vis. In deze streken speelde een bepaald gebruik nog een belangrijke rol en dat was het zogenaamde 'voorschotsysteem' (salafiat). De duikers ontvingen geen loon voor hun arbeid, maar werden verondersteld in de winst van de onderneming te delen. De kapitein (nakhoda) ontvangt geld van een handelaar tegen rente, 20% in de zeven wintermaanden, 10% in de vijf duikmaanden. De nakhoda koopt proviand, rust de boot uit en geeft de duikers voorschotten. In de Koran is het heffen van rente op geleend geld echter verboden. In plaats van geld geeft de handelaar daarom zakken rijst aan de nakhoda die door hem worden verkocht, zo schijnt het geld te worden gezuiverd, of, zoals Londres het stelt :

"God zal tegenover Mercurius nooit gelijk krijgen". De nakhoda brengt de door hem betaalde rente bij de duikers in rekening. Na het seizoen, als de vangst is beëindigd en de parels zijn verkocht, is er bijvoorbeeld 50.000 binnengekomen. Van dat bedrag trekt de nakhoda zijn onkosten af, zoals afschrijving van de boot, voedselkosten enzovoort. Blijft zeg 45.000 over. Hiervan krijgt de nakhoda 10% dus 4500. De opvarenden samen krijgen 20%: 9000. Dat bedrag moet echter verdeeld worden onder 50 man. De bootsman krijgt hiervan echter drie parten (540) dus blijft er voor de duikers, hijsers en leerlingen slechts 8460 over. Iedere duiker krijgt dan maximaal 250 tot 300. Zij zijn echter de nakhoda vaak al 300 tot 500 schuldig vanwege de voorschotten. Het verdiende bedrag kan daarvan worden afgetrokken en met de nog openstaande schuld erbij kan men direct beginnen met het vragen om nieuwe voorschotten. Zo werkte dit systeem en het was dus te vergelijken met slavernijpraktijken. Het systeem van schulden en voorschotten was echter geen echte slavernij. De sjeiks, kooplieden en nakhoda's waren zich er maar al te goed van bewust dat het beter was de werkkraft van een man te bezitten dan de man zelf, je hoefde hem dan immers niet te onderhouden of van voedsel te voorzien.

Na afloop van de expeditie naar de parelduikers zit Londres met zijn oude gids Sjerif Ibrahim in een Europees hotel in Bagdad. De altijd al wat zwijgzame gids had gesloten ogen. "Beste vriend" zei ik, "is het niet genoeg stom te zijn, wilt u nu ook nog blind wezen?" De geheimzinnige man antwoordde: "Wat ziet u aan die tafel tegenover ons?" "Een man en een vrouw." "Wat draagt die vrouw?" "Niets." "Om haar hals?" "Een parelsnoer." "Om dat snoer niet te zien, vriend, sluit ik mijn ogen." (Londres, 1932) (fig. 10).

De zonen van Sinbad

Ook de in Melbourne geboren schrijver Alan Villiers (1903-1982) deed het gebied aan toen hij in 1938-1939 als meewerkend passagier op een dhow (een Arabische zeilboot) een tocht maakte ter bestudering van het leven van Arabische zeelieden en de door hen gebruikte navigatietechnieken. Deze reis voerde hem van Oman tot aan de Rufji delta in Tanzania, ter hoogte van Mafia eiland (bij veel schelpenverzamelaars een bekende streek). Ook het parelduiken in de Perzische Golf komt in zijn in 1940 verschenen boek 'The Sons of Sinbad' uitgebreid aan de orde en de foto's die hij maakte worden ook nu nog als toonaangevend gezien voor deze vrijwel uitgestorven menselijke activiteit.

Toen Villiers in 1939 dit deel van de wereld bezocht werd er in Bahrein en Koeweit al druk gebouwd voor de petroleumindustrie. Amerikaanse oliemaatschappijen hadden met lokale sjeiks lucratieve contracten gesloten. De parelhandel vanuit Bahrein was sedert de internationale crisis van 1929 en de naweeën hiervan al met de helft geslonken en ook de invloed van het op de markt komen van gecultiveerde parels uit Japan was merkbaar. Villiers ontmoette op de dhow waarop hij in 1938 was aangemonsterd een matroos die het werk op deze vrachtboot als een verademing zag, vergeleken met de ontberingen die op de parelboten werden geleden. Hierdoor raakte de Australiër geïnteresseerd in de parelvisserij en probeerde aan te monstren op een parelboot. Het door Londres beschreven voorschotsysteem werd ook op de vrachtboten in



Fig. 12. Lijnen voor de duikers lopend over de roeispaan.

Fig. 13. Duiker met mandje oesters. Foto's Alain Villiers.

deze regio gehanteerd. Toen de dhow in zijn thuishaven in Koeweit binnenliep, stonden de nakhoda's van de parelboten al te wachten in de haven om voor het komende seizoen nieuwe contractarbeiders te werven, of beter gezegd te ronselen. In het systeem was overigens ook ingebouwd dat bij overlijden de nabestaanden de schulden van de overledene moesten inlossen. Zo kwamen zij met dubbele schulden te zitten die door het aanmonsteren op een parelduikboot moesten worden terugbetaald, wat in de praktijk echter nooit of nauwelijks mogelijk was.

Bij zijn wandelingen door de stad merkte Villiers op dat er veel vervallen en verlaten woningen en villa's waren. Bij navraag over een groot en bouwvallig huis bleek het eigendom te zijn van een parelhandelaar die nog steeds zakken vol parels in zijn bezit had. Hij wil er echter geen afstand van doen vanwege de lage prijzen die op dat moment worden geboden en die slechts een fractie waren van de prijs waarvoor hij ze vóór de malaise had aangekocht. Inmiddels had hij zijn zaak, boot en schapen moeten verkopen en restte hem nog slechts de schat van weleer, die echter vrijwel niets meer waard was en ook niet kon worden opgegeten.

In 1939 voeren er vanuit Koeweit circa 150 schepen ter parelvangst uit, waarvan de kleinste met een lengte van ongeveer 9 m. De concurrentie met de Japanse parels begon wat te luwen. De prijs van een cultivé parel was enkele jaren eerder nog $1/3^{\text{de}}$ van die van een 'wilde' parel, maar door de overvloed aan gekweekte parels was de prijs inmiddels geslonken tot slechts $1/30^{\text{ste}}$ van een 'wilde'. De markt begon hierdoor weer wat aan te trekken en het werd weer lucratief om boten uit te rusten en te bemannen met de contractduikers. Maar nog steeds lag de prijs van parels uit Koeweit en Bahrein op slechts $1/10^{\text{de}}$ van die van zo'n 15 tot 20 jaar eerder. Op de stranden in deze streek signaleerde Villiers vele honderden verwaarloosde boten, veelal al wrakken, enkel nog te gebruiken als brandhout. Het Arabische gedeelte van de Perzische Golf was eeuwenlang het toonbeeld geweest van de parelvisserij, maar die was nu duidelijk op z'n retour. Wanneer er geen olie was gevonden in de Arabische Golf dan waren Bahrein en Koeweit vrijwel failliet gegaan, aangezien er buiten de parelvisserij nauwelijks andere inkomstenbronnen voorhanden waren.

Onberekenbaar

Die parelvisserij was een volstrekt onberekenbare onderneming. Waar in het ene jaar de opbrengsten en kwaliteit van de parels uit een bepaald gebied fenomenaal waren, kon het zijn dat er in het daaropvolgend seizoen vrijwel geen parels werden gevonden in de oesters uit hetzelfde gebied. Na het herstel van 1939 gooide deze keer het begin van de Tweede Wereldoorlog echter roet in het eten en net als na de grote beurskrach verdween de afzetmarkt bijna helemaal. De onberekenbaarheid van de oogst had nog meer oorzaken. De oesterbanken waren slechts summier in kaart gebracht. De nakhoda's voeren op blind bestek, vertrouwend op hun intuïtie en ervaring. Het gevoel van de nakhoda, het goede gesternte en vertrouwen in Allah waren de basis van deze bedrijfstak. Gedurende het hoofdseizoen was het water warm genoeg om de duikers te laten overleven, wanneer zij maanden achtereen, zeven dagen per week en 12 uren per dag, dit werk moesten doen. Slechts af en toe één dag rust op een strandje, waar ze dan fatsoenlijk te eten kregen en de tijd verder veelal slapend doorbrachten. Het klimaat is hier in de zomer eigenlijk ondraaglijk voor een menselijk wezen. Op het hoogtepunt van de parelvisserij waren er wel zo'n 20.000 mannen die uitvoeren. Een gemêleerd gezelschap bestaande uit Perzen, Bedouïnen en vroegere tot slaaf gemaakten van Afrikaanse origine, aangevuld met wie er verder maar toe kon worden overgehaald en enigszins capabel leek om met deze vloot het zeegat te kiezen. Vrijwel altijd gevangen in de fuik van het schuldenstelsel. De duikers, de hijsers en de scheepsjongens hadden schulden bij de nakhoda's, en die op hun beurt weer aan de eigenaar van het schip, een kleinere handelaar. Die vervolgens weer aan een grotere handelaar en die weer aan een plaatselijk sjeik. Een grote koopman kocht in Koeweit zijn parels voor ongeveer $4/5^{\text{de}}$ van de waarde die ze daar hadden en verkocht ze in Bombay voor vier tot vijf keer de prijs die hij ervoor had betaald. In theorie werden er enorme winsten gemaakt. In de keten van tussenhandel bleven er echter slechts schulden bestaan. Er werd ook geen enkele administratie bijgehouden en alles geschiedde in blind vertrouwen, maar het was toch behoorlijk 'natte fingerwerk'. In 1939 kwam er al wat verbetering, zowel in Bahrein als in Koeweit moesten de duikers werkboekjes gaan bijhouden en hierop werd gecontroleerd. Ook de situatie van de nakhoda's verbeterde, er



Fig. 14. 1^e Dag envelop met diverse afbeeldingen van duikersgereedschap. Abu Dhabi, 2005. Collectie Jan Kuiper.

Fig. 15. Postzegel Bahrein, 1966, parelduikers. Collectie Jan Kuiper.



Fig. 16. Postzegelserie Bahrein, 1996, parelduiken. Collectie Jan Kuiper.

werd wat meer structuur aangebracht in het hele systeem. Voor de aanvang van het duikseizoen werden er vergaderingen belegd waarbij alle belanghebbenden aanwezig waren. De gehanteerde voorschotten werden beperkt tot een vast bedrag dat kleiner was dan voorheen, slechts de helft van eerder verstrekte voorschotten, zodat de schulden de duikers niet boven het hoofd groeiden. Echter juist zij kwamen hiertegen in opstand en er braken rellen uit waarbij zelfs met scherp werd geschoten en ook doden vielen te betreuren. De vernieuwingen vonden evenwel toch plaats en in Bahrein werden ook de erfschulden afgeschaft. Een gestorven duiker nam zijn schuld mee in het graf. De rechtbank voor de parelvisserij, die tot dan toe alle geschillen behandelde tussen duikers en nakhoda's (maar had bestaan uit nakhoda's en handelaars) werd afgeschaft. Ook vonden veel van de voormalige duikers emplooi bij de Standard Oil Company, die minder zware baantjes bood.

Villiers vergezelt een parelhandelaar

Villiers monsterde aan op een 11 m lang schip van een parelhandelaar genaamd Sjeik Mohamed, die weliswaar geen echte sjeik was maar die door iedereen zo werd genoemd. Dat vaartuig bezat één mast met zeil en aan boord waren buiten hemzelf nog 12 man. Ook zeven schapen die als proviand moesten dienen, het voer voor deze dieren, een halve ton rijst, voldoende vaten drinkwater en ook veel suikergoed en andere zoetigheden. Een vuurpot, en een voorraad kameeldoorn als brandstof om op te koken en diverse levensmiddelen voor de reis die twee maanden zou duren. Ook was er uiteraard een kist met geld aan boord om de parels mee te betalen. Allesbehalve comfortabele omstandigheden voor een zo lange reis. Sjeik Mohamed was altoos op zoek naar de beste parels – en bij voorkeur voor de laagste prijs. Daarbij maakte hij vaak misbruik van noodsituaties waarin nakhoda's verkeerden door gebrek aan voedsel (dadels en rijst) of drinkwater. Tevens hoopte hij parels te kunnen kopen waarvan de nakhoda's en hun bemanningen de kwaliteit niet herkenden. Dit gebeurde slechts sporadisch natuurlijk, maar het gebeurde wel. Parels die aan de schelp waren vastgegroeid, misvormde exemplaren en parels met niet gewenste kleuren werden vaak voor zeer geringe bedragen gekocht en vervolgens 'gepeld': van de schelp afgehaald en met andere kunstgrepen bewerkt om er alsnog een 'juweeltje' van te maken. Hiervoor was natuurlijk engelengeduld nodig, maar zo verstreken de uren sneller. Steeds was er weer de hoop om tussen voor 5 rupees aangekochte exemplaren er eentje te vinden die 500 of zelfs 5000 zou opbrengen.

"Allah karim". De hele parelhandel was een gok. Geknoeid werd er echter nauwelijks of nooit, dit zou de goede naam van de handelaar te grabbel gooien en zijn reputatie voorgoed bederven. Ook de straffen die daarop stonden waren niet gering. Vooral het vermengen van inheemse parels met de veel goedkopere gecultiveerde Japanse parels werd absoluut niet getolereerd en kon zelfs tot de doodstraf leiden. Ook de invoer van die gecultiveerde parels werd als een ernstig misdrijf gezien en bestraft met een langdurig verblijf in de gevangenis. De toestanden daar waren in vergelijking met die op een parelvisserijboot nog een stuk onaangenaam. Tijdens deze reis met Sjeik Mohamed werd af en toe een uitstapje gemaakt aan land. Veelal om met Bedouïnen op Ras Zor bijvoorbeeld op jacht te gaan met de valk. Zowel toen als nu is de valkerij een geliefde tak van sport in deze regionen. Met steekpenningen in de vorm van vlees, suikergoed of tabak werd gepoogd om de concurrentie een slag voor te zijn, door op de hoogte te worden gebracht als er een hele grote of bijzondere parel werd gevangen op één van de talloze schepjes in de vloot. Deze berichten werden natuurlijk altijd mondeling doorgegeven, maar het gros ervan bleek altijd onbetrouwbaar.

Onderhandelen

Wanneer Sjeik Mohamed aan boord ging bij een parelvisser waren er vaak dezelfde rituelen. Allereerst begon hij steen en been te klagen over de slechte markt, de lage prijzen en de hoge kosten. Enerzijds om de prijs te drukken, maar anderzijds berustte dit in 1939 ook deels op waarheid. De nakhoda had zijn waren in een vaak met touw omwikkeld kistje, stevast met een slot erop waarvan hij de sleutel bewaarde aan een snoer onder zijn gewaden. Altijd waren de parels gewikkeld in veelal rode doekjes, gesorteerd naar de oesterbank waar ze van afkomstig waren. Tijdens deze onderhandelingen stond de hele bemanning, voor zover ze op dat moment niet bezig waren met duiken, er omheen om niets te missen van het schouwspel. Het merendeel van de parels was vrijwel waardeloos, extreem klein spul, misvormd of anderszins van inferieure kwaliteit. Sjeik Mohamed bekeek ieder lot met minutieuze en altoos minachtende blik. Vaak pas na vele uren kwam zijn klerk, in dit geval zijn broer, met de apparatuur voor de inkoop tevoorschijn. Die bestond onder andere uit zeven en weegschaaltjes, vergrootglazen, een hindoestaans boek over het taxeren van parels en een ander boek over de geldende prijzen op de markten van Bahrein en Bombay. Voor de veelal ongeletterden aan boord moet hij eruit hebben gezien als een tovenaars of alchemist. De weegschaaltjes waren simpele balans-



jes met twee schaaltes en een tegengewichtje van licht metaal of stukjes agaat. De parels werden hiermee gewogen en dat gebeurde aan boord, met de hand, waarbij een lichte schommelingen of een gering windvlaagje al van invloed kon zijn. Het wegen was dus geenszins accuraat. De kleinste pareltjes werden gezamenlijk gewogen en er werd meteen 10% van het gewicht afgetrokken vanwege het eventueel nog aanwezige schelpvlees dat nog aan de parels kleefde, vooral natuurlijk bij de meest verse exemplaren. Dan begon waarop iedereen wachtte: het onderhandelen en pingelen. Met het aanroepen van Allah in vrome uitdrukkingen, het hogelijk ontkennen van de beweringen van de ander, en dit gedurende vele uren, kwam men in dit specifiek geval uit op 260 rupees voor de partij (de vraagprijs was begonnen op 600, het eerste bod was 200 rupees). Sjeik Mohamed en zijn broer gaven elkaar tijdens deze onderhandeling de hand met daarover een rood doek gedrapeerd. Via een eeuwenoud systeem van – voor de toeschouwers op deze wijze niet te volgen – communicatie middels het betasten en bedrukken van nagels en vingerkootjes op allerlei wijzen en in verschillende volgordes konden handelaar en klerk gegevens over de kwaliteit, prijs en andere bijzonderheden uitwisselen zonder ook maar één woord te spreken. Dit is typisch voor de parelmakelaars van de Perzische Golf. Dan gaat uiteindelijk de geldzak open en wordt er letterlijk met klinkende munt betaald. Daarbij wordt iedere zilveren munt (veelal waren het Maria Theresia thalers) hoorbaar uitgeteld. Vervolgens wordt er koffie gedronken en keren Sjeik Mohamed en zijn broer met een kleine sloep terug naar het moederschip. De waarde van de parels steeg gedurende deze korte tocht al gestaag en op het moederschip teruggekeerd besteedde de handelaar de rest van de dag aan het liefkozend bekijken en taxeren van de buit. Veel zorgvuldiger dan bij de aankoop werden de parels dan gesorteerd en gewogen en vele malen per dag werden ze weer uit de kist gehaald om ze nog eens liefdevol te bekijken. Nu ze in de kist van Sjeik Mohamed beland waren schenen ze minstens twee keer in waarde te zijn gestegen, in werkelijkheid was het wellicht zelfs een veelvoud van de aankoopssom.

Vismethoden

De methoden die men gebruikte om de oesterbanken leeg te halen waren zowel eenvoudig als effectief. De boten gingen naast elkaar voor anker aan de buitenzijde van de oesterbank en vervolgens werd de ankerkabel langzaam gevierd. Terwijl de duikers aan weerszijden van het schip hun werk deden dreef het schip over de hele bank. Dan werd er terug geroeid en op enige

afstand van de vorige plek werd op dezelfde wijze een nieuwe strook leeggehaald. Kennis van de oesterbanken was de grootste bekwaamheid die een goede nakhoda moest bezitten. Maar ook moest hij vaardig genoeg zijn om tussen 50 of 60 andere schepen dusdanig te manoeuvreren dat er geen aanvaringen plaats vonden en hij weer op de juiste plaats boven de bank terugkeerde. Soms dook de nakhoda ook zelf mee, veelal om de ligging van de oesterbank te verkennen. Het moet er in de extreme hitte en brandende zon verschrikkelijk gestonken hebben. Tussen de zakken met stervende oesters sliepen de duikers en andere bemanningsleden uitgeput en als haringen in een ton. Voordat de zon hoog genoeg stond had het duiken nog geen zin, dan was het water op grotere diepte nog te koud. En bij noordenwind kon ook niet worden gedoken want dan kwam er zoveel zand uit de woestijn aangewaaid dat het water te troebel werd om in te duiken. De vroege morgen werd dan ook gebruikt om de oesters van de voorgaande dag te openen in de hoop er parels in aan te treffen. De grotere schepen hadden een dek, maar geen verschansing. Aan weerszijden van het schip waren lange riemen die op roeipennen waren vastgesjord. Die riemen hadden ook een functie tijdens het duiken, hier overheen werden per twee duikers de lijnen geleid die ze nodig hadden. Zo werd ervoor gezorgd dat de lijnen niet met elkaar verward raakten. Het schuren van de lijnen veroorzaakte in de loop van de jaren uitgesleten stukken in de roeispaan waarover men gemakkelijk de lijnen kon laten lopen (fig. 12). Aan een ander, dunner touw was een lichtgewicht mandje met rieten hoepeltje als drijver vastgemaakt waarin de oesters naar boven werden gehaald (fig. 13). Deze lijn fungeerde tevens als communicatielijn bij noodsituaties, als iemand snel naar boven moest worden gehaald.

De duikers waren verdeeld in twee ploegen die om en om tien keer doken. Per dag tot 120 duiken, per duik tussen de 40 en 90 seconden zonder lucht, wat neerkomt op 2 uur zonder lucht per etmaal! Om de tien dagen was er een rustdag tenzij een bank behoorlijk lucratief was, dan kon de werkperiode wel twee keer zo lang zijn. Met als enig soelaas dat er dan twee rustdagen volgden. Bij ieder onderdeel van de vangst werd er door de bemanning een ander lied ten gehore gebracht. Bij het roeien of het ophalen, voor elke handeling was er een ander lied dat in constante herhaling werd gezongen. Ook handgeklap en bewegingen, alles ging in voortdurende herhaling, tot in extase toe, de basis van religieuze gebruiken. Heel kleine scheepjes met slechts enkele mannen aan boord visten dicht onder de kust. Maar ook daar uren en dagenlang achtereen. Als gevolg van deze manieren van

duiken werden enorme delen van de voorhanden zijnde oesterbanken leeggehaald, ondanks het teruglopende aantal schepen en duikers en de ouderwetse methodes.

Duurzaam

Het moet een schilderachtig tafereel zijn geweest, zo'n oesterbank met vele tientallen sambuks, met het gezang en de uitroepen van de duikers, roeiers en andere bemanningsleden. Hierachter ging echter een wereld schuil van ontberingen, honger, dorst en ellende, wat slechts werd verzacht door een onwrikbaar geloof in Allah's barmhartigheid. Villiers had zo zijn bedenkingen over deze manier van het vergaren van weelde voor anderen. Hij suggereerde om gebruik te gaan maken van dreggen om de oesters boven te krijgen. Vanuit westers perspectief en in de tijd gezien een voor de hand liggende gedachte. De methode die werd toegepast was echter, ondanks het menselijke lijden, in zijn geheel duurzaam te noemen. Nooit werd alles weggehaald en de oesterbanken leden door het handmatig duiken weinig schade en kregen de tijd om zich te herstellen. Was men ertoe overgegaan om te gaan dreggen of trawlen dan was de hele bodem met de oesterbanken constant omgewoeld. We hebben onder andere in de Noordzee kunnen zien wat daar de gevolgen van kunnen zijn.

Ya-mal, het fortuin, zou in deze streken nu gezocht gaan worden in de olie-industrie en de daaruit voortvloeiende activiteiten. We zitten nu midden in de gevolgen die dat voor de wereld heeft gehad.

Dankwoord

Met dank aan Jos Nienhuis voor het in de loop van de afgelopen jaren geven van antropologische informatie over de Arabische

wereld en de Islam, aan Marten van Straten voor de hulp bij het verkrijgen van de postzegels en aan Jeroen Goud voor het maken van de foto's van de pareloesters.

Geraadpleegde bronnen

- ANONYMUS, 1880. De voortbrengselen van de vaste oppervlakte des aardbols en de schatten des waters. – A.W. Sijthoff, Leiden.
- CARTER, R.A., 2012. Sea of pearls. Arabia, Persia, and the industry that shaped the Gulf. – Arabia Publishing Ltd., London.
- GILLESPIE, F., 2014. Jewels from the sea. Pearl fishing in the Arabia Gulf. – Medina Publishing, Surbiton, UK.
- HUBER, M., 2010. Compendium of Bivalves. Vol. 1. – ConchBooks, Harxheim.
- INSTITUT DU MONDE ARABE, 1999. Perles de Bahreïn, catalogue de l'exposition. Paris, France.
- LONDRES, A., 1932. Ya-Mal, het leven der parelvischers. – H.J.W. Becht, Amsterdam.
- NIEBUHR, C., 2018. Reisebeschreibung nach Arabien und anderen umliegenden Länder. – Die Andere Bibliothek, Berlin.
- OLIVER, P.G., 1995. Bivalvia. In S.P. Dance, Seashells of eastern Arabia. – Motivate Publishing, Dubai.
- SLOT, B.J., 1991. The origins of Kuwait. – E.J. Brill, Leiden.
- SLOT, B.J. 1991. Ontmoet Oman, Nederlanders aan de kust van Oman. – Tentoonstellingscatalogus Museon, Den Haag.
- STRACK, E., 2001. Perlen. – Rühle-Diebener Verlag, Stuttgart.
- VILLIERS, A. 1962. De zonen van Sinbad. – Broekman & De Meris, Amsterdam.

Adres van de auteur

j.kuiper47@kpnplanet.nl

Compendium of Marine Gastropods. Robin, A., 2021. ConchBooks, Harxheim & AFC-Xenophora, Parijs. ISBN 978-3-948603-18-2. Hardcover, 21 x 30 cm. 674 pp. full color. Prijs: € 90 (excl. porto en btw)

Dit boek is een update en opvolger van de in 2008 door dezelfde auteur samengestelde Encyclopedia of Marine Gastropods, die al geruime tijd niet meer verkrijgbaar is. Samensteller Alain Robin stelt in het voorwoord terecht dat één beeld meer zegt dan duizend woorden, en dat geldt zeker ook voor de beschrijving van schelpen. Niet voor niets is er in de afgelopen eeuwen altijd gepoogd om de veelvoud en schoonheid van vormen van schelpen vast te leggen, maar ook de wetenschappelijke details van een schelp in beeld middels tekening, gravure of fotografie. Door de enorme ontwikkeling van dit laatste medium in de laatste decennia zijn de resultaten van de afbeeldingen geweldig in kwaliteit gestegen.

Iedere verzamelaar van schelpen weet vaak nog wel wat zijn eerste schelpenboekje was dat de aanzet gaf tot je verdere verdieping in de malacologie. De laatste tientallen jaren waren het boeken als het 'Compendium of Seashells' van Abbott en Dance of de voorloper van deze uitgave die deel uitmaakte van de standaard bibliotheek van elke verzamelaar van mariene mollusken van over de hele wereld.

Met een boek als dit als basis komt de niet-wetenschappelijke verzamelaar van gastropoden al een heel eind. Fraai vormgegeven zijn van meer dan 6000 soorten zowel de dorsale als de

ventrale zijde gefotografeerd tegen een zwarte achtergrond, afgedrukt op heel donkerbruin papier. Het eindresultaat hiervan is erg stijlvol. Per pagina zijn op deze wijze tussen de zes en 15 soorten afgebeeld. Gerangschikt naar familie uiteraard. Als summieriende tekstuele informatie worden slechts de wetenschappelijke naam (volgens de laatste gegevens), de oorspronkelijke beschrijver, de afmeting van het afgebeelde exemplaar en het land van herkomst aangegeven. Voor iedereen die meer informatie wil is er natuurlijk een veelheid aan gespecialiseerde literatuur te vinden, hetzij in boekvorm, hetzij op internet.

Gerieflijk voorzien van een tweetal leeslinten is deze dikke pil een waardevol naslagwerk. En nu is het wachten op de gereviseerde uitgave van het bivalven-boek dat Alain Robin enkele jaren na de uitgave van zijn Encyclopedia of Marine Gastropods ook heeft uitbracht. Ik heb enkele spel- of typefoutjes gevonden bij een paar vindplaatsen, maar dat is haast onvermijdelijk bij een zo grote hoeveelheid gegevens. Het is een mooi boek voor met name de beginnende verzamelaar van mariene gastropoden en voor alle mensen die houden van de schoonheid van de schelp.

Adres van de auteur

j.kuiper47@kpnplanet.nl